

údaje pre každého bádateľa v oblasti historickej organológie, pretože môžu indikovať mieru autenticity toho-ktorého zachovaného exemplára. Katalóg uvádzajú podrobné edičné poznámky s jasne stanovenými kritériami katalogizácie. Súčasťou charakteristiky každého nástroja je jeho farebná fotografická dokumentácia, obsahujúca celkový záber nástroja aj detailné pohľady zachytávajúce jeho podstatné znaky. Publikovať katalóg hudobných nástrojov je vždy výzvou, a to nielen z hľadiska odbornej prípravy, ale aj kvality grafického spracovania a výslednej realizácie. Fotografická časť zbierky je podstatnou časťou informácie a od kvality jej realizácie v značnej miere závisí autenticita poskytnutej informácie. V prípade tejto publikácie možno konštatovať celkovo veľmi dobrý výsledok, hoci miestami v katalógovej časti vidno, že plne dvojязыčná, česko-anglická mutácia bola istým limitujúcim faktorom grafického spracovania.

V každom prípade štvorica autorov predložila hodnotnú publikáciu, ktorá má potenciál nájsť si svojich čitateľov tak medzi hudobnými historikmi a organológmi, ako aj muzeológmi a zberateľmi, a napokon môže osloviť každého, kto sa zaujíma o osobnosti formujúce v 19. storočí českú hudobnú kultúru. V plnom anglickom preklade rozširuje informačný dosah nad regionálny rámec. Kto chce, môže ju čítať aj v elektronickej verzii, ktorej výhodou je napríklad aj detailnejšie priblíženie niektorej časti fotodokumentácie. Publikácia (a aj celý edičný rad) predstavuje tak veľkorysú a nasledovateľnú formu prezentácie zbierok pražského Národného múzea.

<https://doi.org/10.31577/musicoslov.2023.1.10>

Jana Kalinayová-Bartová

Katedra muzikológie, Filozofická fakulta
Univerzity Komenského v Bratislave

Hana Urbancová – Peter Ruščin – Eva Veselovská: Hudba k sviatku Troch kráľov na Slovensku: od stredoveku po 20. storočie / Music for the Feast of Three Kings in Slovakia: from the Middle Ages to the 20th Century

Bratislava : Ústav hudobnej vedy SAV, 2021, 284 strán. ISBN 978-80-89135-51-6. ISMN 979-0-9010032-7-9

Dvojязыčná slovensko-anglická publikácia *Hudba k sviatku Troch kráľov na Slovensku: od stredoveku po 20. storočie* / *Music for the Feast of Three Kings in Slovakia: from the Middle Ages to the 20th Century* sa venuje historickému vývoju slovenských vianočných kolied, duchovných piesní, pastorel a gregoriánskeho chorálu, viažucich sa na sviatok Zjavenia Pána (Epifánia, Traja králi). Forma antológie bola zvolená kvôli celkovému prehľadu a prezentácii spevu, hudby, liturgie, obradov a zvykov tohto sviatku v časovom rozsahu od 12. storočia po prelom 20. a 21. storočia. Publikácia vznikla v rámci interdisciplinárneho výskumného projektu „Téma Troch kráľov v umení Slovenska“, ktorý spájal pod spoločnou výskumnou témou viaceré vedné

odbory: biblistiku, byzantológiu, dejiny výtvarného umenia, teatrológiu, etnológiu, hudobnú historiografiu a etnomuzikológiu. Základom tohto projektu bola spolupráca medzi viacerými vednými odbormi, koordinovaná Ústavom dejín umenia z Centra vied o umení SAV, v. v. i.¹

Publikácia zameraná na mapovanie hudobného trojkráľového repertoáru vznikla na pôde muzikológie – je výsledkom spolupráce hudobných historikov a etnomuzikológov z Ústavu hudobnej vedy SAV, v. v. i. Prínosná je v tom, že spája typ monografie a antológie do jedného celku. Zameriava sa na hudobno-literárny materiál z územia Slovenska, prezentujúc liturgický, obradovo-zvykoslovný a príležitostný repertoár úzko spätý s uvedeným sviatkom.

Ako zdôrazňuje editorka v úvode, koncepcia publikácie vychádza z geneticko-historickej typológie, ktorá sleduje v rámciovej časovej postupnosti jednotlivé hudobné druhy od stredoveku po 20. storočie, s presahom záznamu niekoľkých kolied až do začiatku 21. storočia. Na jej prípravu sa zúčastnili hudobní historici (Eva Veselovská, Peter Ruščin) a etnomuzikologička (Hana Urbancová). Samotný sviatok Troch kráľov a s ním spojené hudobné prejavy, piesne a zvyky boli doteraz skúmané len ako súčasť širšieho obdobia Vianoc, preto publikácia prináša nový a ucelený pohľad na doteraz menej známy hudobno-literárny materiál v jeho kompletnosti.

Monografia je členená na štyri časti (kapitoly). Každá časť pozostáva zo súhrnnej štúdie od konkrétneho bádateľa (v slovenskom aj anglickom jazyku), ktorú dopĺňa príloha v podobe vybraných piesňových a hudobných ukážok. Štúdie sa zaoberajú jednotlivými hudobnými druhmi tak, ako sa postupom času etablovali na území Slovenska.

Predmetom prvej časti antológie je **gregoriánsky chorál** (tzv. *cantus planus*), ktorý vychádzal z cirkevného prostredia kláštorov a chrámov a na našom území kulminoval najmä v 12. – 16. storočí. V štúdiu pod ná-

zvom *Sviatok Zjavenia Pána v stredovekých hudobných prameňoch z územia Slovenska* (s. 11 – 45) autorka Eva Veselovská približuje stredoveké pramene gregoriánskeho chorálu, ktorý sa úzko viazal na liturgiu a súvisel s kláštornou praxou spevu (mnísi alebo profesionálne zbory, tzv. *schola cantorum*). Hudobné ukážky v podobe neumovej notácie s latinským jazykom čerpajú z kódexov *Bratislavský misál I* a *Bratislavský antifonár IV*.

Druhá časť publikácie prezentuje **duchovné piesne**, ktorých historický vývoj a kontext rozoberá autor Peter Ruščin v štúdiu pod názvom *Duchovné piesne k sviatku Troch kráľov v kancionáloch z územia Slovenska zo 17. – 19. storočia* (s. 49 – 115). Základným prameňom je opäť chrámová liturgia a spevy s ňou spojené, pričom jazykom už prestáva byť výlučne latinčina. Pre slovenských evanjelikov ide o spev v biblickej češtine, u katolíkov v slovakizovanej češtine, neskôr v bernolákovčine. Autor zároveň poukazuje na postupné prenikanie ľudovej textovej zložky do chrámového liturgického spevu. Piesňové ukážky v prílohe štúdie čerpajú nielen z dobových kancionálov a spevníkov (*Cithara Sanctorum*, *Cantus Catholici*, Škultéty, Izák, Blasius a i.), ale aj zo zbierky Andreja Kmeťa, ktorá bola výsledkom zberateľskej činnosti v polovici 19. storočia.

Pokračovaním hudobno-literárneho vývoja trojkráľovej hudby a spevu je tretia časť. Jej autor Peter Ruščin sa zaoberá pastorelovou tvorbou. V štúdiu pod názvom *Trojkráľové pastorely v prameňoch 18. a 19. storočia z územia Slovenska* (s. 119 – 206) autor poukazuje na to, že vianočná **pastorela** sa začala intenzívne rozvíjať hlavne v období neskorého baroka, a to ako vokálno-inštrumentálna skladba v podobe pastorálnej kantáty, piesne alebo omše. Z hľadiska textovej zložky tu môžeme nájsť striedanie textov v latinskom a slovenskom jazyku, pričom sa využívali aj prvky rurálnej (pastierskej) kultúry. Znovu ide o hudobný druh viazaný na uvádzanie v chráme, pričom autormi diel sú často aj hudobníci

¹ Záverečným výstupom z riešenia tohto projektu je kolektívna monografia, na ktorej sa podieľali všetci spolupracovníci. Pozri bližšie: GERÁT, Ivan (ed.): *Téma Troch kráľov v umení a kultúre*. Bratislava: VEDA, vydavateľstvo SAV, 2021.

z rehoľného prostredia (františkáni a piaristi). Hudobné ukážky k štúdiu autor čerpal nielen zo zborníkov a kancionálov (napr. *Beckovský spevník*, *Bardejovské pastorely*), ale aj od jednotlivých autorov (František Hrdina, Paulín Bajan, Ignác Bross, Juraj Zrunek a i.).

Publikáciu uzatvára posledná, štvrtá časť venovaná trojkráľovým koledám z ústnej tradície. Jej autorka Hana Urbancová v štúdiu *Trojkráľové obchôdzky a spev v tradičnej kultúre Slovenska v 20. storočí* (s. 209 – 268) opisuje rozšírenie kolied a koledovania nielen na Slovensku, ale poukazuje aj na transregionálne šírenie tohto zvyku v krajinách strednej Európy. Štúdia rozoberá nielen pôvod slova **koleda**, ale aj spevné príležitosti a funkcie spevu (obchôdzky po domoch, dramatizované hry a scény). Spev tvoril nerozlučnú súčasť týchto obchôdzok a dramatických výstupov. Autorka podrobne analyzuje jednotlivé piesňové typy trojkráľových kolied, príznačné pre rôzne regióny Slovenska, pričom poukazuje aj na trojkráľový repertoár etnických menšín (Nemci, Chorváti, Maďari), ktorý spája územie Slovenska s významnými centrami trojkráľových obchôdzok a piesní v strednej Európe. Trojkráľové koledy z ústnej tradície využívajú síce formy slovenského jazyka predpisovného aj spisovného obdobia, prenikali však do nich aj prvky miestnych jazykových dialektov. Piesňové ukážky k tejto štúdiu čerpajú prevažne z rukopisných prameňov, ktoré dopĺňajú tlačené zdroje.

Celkový dojem publikácie dotvára obrazová príloha, ktorá obsahuje ukážky dobových prameňov zo všetkých spomenutých štyroch hudobných druhov (gregoriánsky

chorál, duchovná pieseň, pastorela, koleda). Atraktívnou súčasťou publikácie je aj obálka. Prináša historicky hodnotnú snímku scény „Klaňania sa troch kráľov“ z hlavného oltára Dómu sv. Alžbety v Košiciach z druhej polovice 15. storočia. Fotografia pochádza z archívu Ústavu dejín umenia SAV.

Publikácia po prvýkrát prináša podrobne a samostatne spracovanú problematiku hudby k sviatku Troch kráľov z pohľadu ťažiskových hudobných druhov na základe prameňov z územia Slovenska. Dosiaľ sa trojkráľová hudba prezentovala výberovo a výlučne ako súčasť širšieho vianočného repertoáru podľa jednotlivých hudobných druhov a historických období.² Ich sústredenie do jedného celku odhaľuje mnohé spoločné aj odlišné znaky trojkráľového repertoáru v priebehu niekoľkých storočí. Interdisciplinárne a transregionálne presahy radia tieto poznatky do kontextu medzinárodného výskumu. Publikácia nielen zverejňuje formou štúdií súhrnné poznatky k téme, ale zároveň prezentuje aj početný hudobný materiál v podobe antológie rozdelený na štyri časti po jednotlivých hudobných druhoch, čo spolu predstavuje zverejnenie 142 hudobných artefaktov. Tým sa stáva prínosnou aj v oblasti dokumentácie a popularizácie trojkráľovej hudby a spevu z územia Slovenska a interpretom poskytuje hodnotný materiál na oživenie a sprístupnenie v súčasnej hudobnej praxi.

<https://doi.org/10.31577/musicoslov.2023.1.11>

Miriam Timková

Ústav hudobnej vedy SAV, v. v. i.

² Napr. *Vianoce a hudba*. (= Studia ethnomusicologica II). Ed. Hana Urbancová. Bratislava : Ústav hudobnej vedy SAV; Ister Science, 2002.